

Numele și locul Castrului Caput Bubali

Dealungul drumului al doilea străbătut de Romani, pe valea Bârzavei, harta Peutingeriană amintește și Castrul *Caput Bubali*, înainte de Tibiscum. Fiind urmele acestui castru prea șterse pentru ca să se fi putut identifica cu ușurință, vechii istorici bănățeni au dibuit vreme îndelungată până ce s'a putut determina cât de cât locul acestuia.

Unii îl căutau pe la Caransebeș, Böhm Lenart îl credea la Lugoj, dar nefiind sigur de această determinare admitea că a putut fi și în apropierea comunei Brebul¹⁾. Halaváts Gyula susținea că acest castru a fost pe latura nordică a comunei Delinești²⁾.

Cercetări viitoare la fața locului și eventuale săpături vor avea, poate, darul să facă deplină lumină asupra acestei așezări; până atunci însă credem de folos să insistăm asupra numelui aesteia și asupra concluziunilor geografice ce se pot trage dintr'ânsul.

În harta lui Peutinger numele castrului este: *Caput Bubali*, în aceia din Ravenua: *Gubali*. Evident această din urmă formă rezultă dintr'o transcriere greșită a lui *Bugali*.

Forma romană de „bubalus“ nu credem să fie derivat din noțiunea de „bivol“ sau „zimbru“. Adevărat este de altăparte că ceice voiesc să dea numelui castrului o explicație reală se provoacă la numele comunei *Valea boului* în apropiere de Delinești, susținând că, la fel, locul pe care s'a ridicat castrul ar fi fost în origine *Capul boului*. Totuș credem greșită această ipoteză susținând mai curând că Romanii au transformat — dându-i un sens latin — un nume vechiu găsit aci și care nu putea fi altul decât *Bugalis* sau mai probabil *Buganis*. În felul acesta numele de Caput Bubali, dacă rămânea neschimbată numirea originală — ar fi putut fi *Caput Bugalis* sau *Buganis* și ar fi putut însemna nu numai decât capul, ci mai degrabă „*Izvorul Bugalisului* sau *Buganisului*“. În cazul acesta trebuie să căutăm în jurul locului indicat de harta peutingeriană un râu sau pârâu cu acest nume. Într'adevăr acesta există, iar tradiția ni-a păstrat, cu puține schimbări, numele adevărat. Este vorba de pârâul *Pogăniș* (în ung. *Pogányos*), al cărui nume a fost adus întotdeauna în relație cu păgânii, susținându-se că pe lângă acest pârâu s'ar fi stabilit diferite popoare barbare, sau că în apropierea lui s'ar fi dat mari lupte cu aceștia.

Nu este greu să recunoaștem transformarea lui „b“ în „p“ și a lui „u“ în „o“ cu atât mai vârtos că în Evul mediu odată cu

¹⁾ Délmagyarország külön történelme I. pag. 32 și 37.

²⁾ Milleker Felix: Délmagyarország a rómaiak alatt p. 14.

năvălirea barbarilor, acestora li s'a dat și un nume nou de „paganus“, care nume prin asemănarea lui cu forma originală a localității noastre, a substituit numirea veche.

În felul acesta locul castrului *Caput Bubali* trebuie să căutăm la izvorul *Pogănișului*. Acesta izvorăște din dealurile dela miazăzi de Delinești. Chiar la izvorul acestui pârâu nu putem admite așezarea castrului, dacă ținem seama de caracterul așezărilor tuturor celorlalte castru cunoscute, construite toate în văi ca să servească ca puncte de control ale circulației și comerțului. Deci și locul castrului *Caput Bubali* trebuie să căutăm, deși în apropierea izvorului *Pogănișului*, dar pe un loc plan; în privința aceasta cel mai indicat loc este punctul unde se lărgeste valea *Pogănișului* deci între *Delinești* și *Valedeni*.

Interesant este de amintit că în Evul mediu a existat o localitate având numele de *Pogăniș* fiind situată la izvoarele *Pogănișului*. Această comună a dispărut și probabil urmele lui se pot găsi între dealuri, prin regiunea de unde izvorăște numitul pârâu. În documentele latine ale Evului mediu numele acestei localități îl găsim stălcit în fel de fel de chipuri; dintre acestea merită însă toată atenția numirea de *Poganchfew*, amintită la 1448, și care înseamnă, iarăși, *capul* sau izvorul *Poganch-ului*, deci a *Pogănișului* (*fő* pe ungurește, înseamnă *cap*, *izvor*, *parte prominentă* etc.)

Numele comunei Gherman.

Îndeobște numele comunei *Gherman*, din plasa Gătaia, se pune în legătură cu o oarecare colonizare germană — de dată mai nouă deci — sau cel mult cu un popor de origine germanică, ce ar fi locuit în Evul mediu acest ținut.

Ori în monografia județului Caraș a lui Pesty Frigyes se amintesc diferite numiri date în documentele d'n sec. XIV—XV acestei localități, dintre care ca numiri de bază revine constant forma de *Ermen*. La anul 1323 se amintește *Ermenul* (*Erminiul*?) *mare* și *Ermenul mic*. În ungurește numele *Ermenului mare* este *Noghermen*¹⁾ (*Nogh-nog* se pronunță mai târziu *nagy*, însemnând *mare*). Dovada mai bună că numai numele localității a fost maghiarizat, fără ca să fi fost și populație maghiară pe acest loc, rezidă în forma numirii *Ghermen* sau *Gherman*. „G“ sau „Gh“ din „Nog, nogh“ s'a alipit formei originale de *Ermen*, transformare ce nu o putea face o populație maghiară, ci numai una ce nu cunoaștea sensul cuvântului „nagh“.

Numirea oficială este azi, ca și în era maghiară: *Gherman*. Poporul însă nu folosește decât forma de *Ghèrmăn*, ceea ce se apropie de forma veche: (*No*)*Ghermen*, sau *Ermen*.

I. MILOIA

¹⁾ Krassóvármegye története II, 1 pag. 144—146.